

DE FØRSTE 1933-1936

Tunegård

I en rapport om Hechaluz' udvikling i Danmark, formentlig fra 1936, skriver Horst Friedländer, som arbejdede på Hechaluzkontoret i København:

...»Det kan slås fast, at de første chaluzim¹ har arbejdet på øen Lolland, men umiddelbart derefter også på Midtsjælland, nærmere bestemt på den kendte gård, Tunegaard, Tune, ejet af prptr.Petersen.

*Jule Albert Klipstein, 1936.
(Oscar Nielsen)*

Denne gårdejer har siden da uafbrudt beskæftiget jødiske elever og også i dag arbejder en elev dér (Jule Klipstein)...«²

På Tunegård havde Lauritz Folmer-Petersen, siden 1932, haft en uafbrudt række af jødiske landvæsenselever.

Det blev til otte; den sidste rejste i 1938.

Den første, Emanuel Ginsburg, er indskrevet i gårdens lønningsbog allerede i maj 1932, altså næsten et år før Erik Siggaard sender sin opfordring til at tage jødiske landvæsenselever ud fra Landøkonomisk Rejsebureau. Vi ved ikke meget om

Ginsburg, som kom fra Königsberg i Tyskland, men der var ikke tvivl om, hvad Ginsburg var her for; på få måneder lærte han sig dansk, og snart havde han, på biblioteket i Tåstrup, lånt alt, hvad han kunne få fat i om dansk landbrugsdrift. Ginsburg rejste fra Tunegård til Palæstina i februar 1933.

Den omtalte Jule Klipstein kan vi derimod følge, også efter at han forlod Tunegård. Af Tunegårds lønningsbog fremgår det, at Klipstein kom i foråret 1936, som den sjette i rækken. Han blev på gården et år og rejste så til

Albert Højstien Berlin		Fotomaler Frederiksen	
16/3	Løjtnant	2.50	28 April
17/4	Dr. Rasmussen	1.60	4 May
17/4	Dr. Rasmussen	6.25	12 -
18/5	Løjtnant	10 -	19 -
22/6	Løjtnant	1.60	26 -
17/7	Dr. Rasmussen	5 -	31 -
10/8	Dr. Rasmussen	1.60	9 -
17/8	Dr. Rasmussen	3.40	16 -
11/9		10 -	23 -
27/9		5 -	30 -
22/10	Tandlæge	10 -	7 -
	Skat	10 -	14 -
		5 -	21 -

Tunegårds lønningsbog fra 1936.
(Niels Folmer-Petersen)

Palæstina, til kibbutz Aylet Haschachai. Her omkom han, da kibbutzen blev bombarderet fra Syrien under krigen i 1948.

Meget tyder således på, at det er på Tunegård, vi skal finde den første Hechaluzelev på Roskildeegnen, men meget hurtigt fulgte andre efter. Hen på sommeren 1933 kom det første større træk af jødiske elever til Roskildeegnen.

Herringsløse og alle de andre steder

Den 8. juli 1933 søger Niels Siggaard Fremmedpolitiet om opholdstilladelse hos gårdejer Jens Petersen i Herringsløse til Max Suravski. Max Suravski havde afbrudt et lægestudium og skulle nu lære landbrug hos Pedersen på Korskærgård. Vi ved kun lidt om Suravski. Han blev på Korskærgård, til han afrejste til Palæstina i september året efter. Opholdet havde været en succes og det blev en svær afsked. Familien brevvekslede med ham til op i 1940'erne, indtil kontakten pludselig hørte op.

Allerede samme år finder vi elever på gårde i Veddelev, Himmelev, Hedehusene, Tune, Hundige og Skibby. Året efter kan vi finde dem i selve

Max Suravski på Korskærgård i Herringløse sammen med sine værtsfolk Jens Peder og Anna Pedersen.
(Inger Margrethe Pedersen)

Roskilde, Vor Frue, Lejre, Dåstrup, Svogerslev og Ishøj. Herefter følger gårde i de øvrige småbyer omkring Køge og Roskilde.

Det kan være svært at sætte et nøjagtigt tal på antallet af jødiske landvæsenselever på Roskilde- og Køgeegnen i disse første år, men et forsigtigt skøn peger på, at omkring 140 mandlige og kvindelige Hechaluzelever opholdt sig her i et længere eller kortere tidsrum i perioden 1933-1936. Det er langt fra muligt, at følge alle, men et billede af enkelte af disse første chaluzim og deres værtsfolk, har det været muligt at tegne.

Gruppen i Herringløse

Da Max Suravski rejste fra Korskærgård modtog familien Pedersen en ny elev.

Gerd Sorenson var kommet til Danmark fra Berlin, og efter et kort ophold i Farum, kom han til Korskærgård. Gerd Sorenson rejste til Palæstina i januar 1936 efter, hvad han beskriver, som en meget lykkelig tid på Korskærgård. Også her blev kontakten holdt ved lige. Det må ellers have været svært nok. Lad os, som et kort eksempel, følge en af disse tidlige elevers videre færd.

Sammen med en gruppe elever, der også havde været i Danmark, kom Gerd Sorenson til kibbutz Givath Hashlosa i Palæstina. I 1936 tilsluttede han sig den jødiske undergrundshær Hagana, for i 1940 at melde sig frivilligt til den engelske hær. Efter at have deltaget i ørkenkrigen i Nordafrika, kom Gerd Sorenson til Grækenland, hvor han blev såret. Det førte til tysk krigsfangenskab, og efter fire år som krigsfange, blev han befriet af soldater fra general Pattons tredje armé. I dag bor Gerd Sorenson i Israel.

På nabogården Pilekærgård havde man også taget jødiske elever; og i de kommende år skulle seks unge jøder på skift lære landbrug på gården. Det var fremmedartede navne i den lille by: Feurstein, Koplowitz, Fettermann, Singer og Ackermann.

*Miriam Kaufmann på arbejde på Lille Edalgave i Herringløse i 1935.
(Ole Sivertsen)*

Sara Ackermann kom fra Danzig, hvor hendes far var skrædder. Normalt blev de unge jødiske piger ansat som ulønnede husholdningselever, men mange foretrak at gå i stalden og på marken. Således også Sara. Sara rejste til Fyn; hun skulle giftes inden rejsen gik til Palæstina. Dermed sparede man et indrejsecertifikat.

Sognefogeden i Herringløse hed Lars Peder Sivertsen og boede på Lille Edalgave. En efterårsaften i 1934, da familien sad ved middagsbordet kom en ung pige gående ind på gårdspladsen. En af karlene så ud af vinduet og bemærkede, at hun var klædt i mørkt tøj og havde

*Miriam Kaufmann og Heinz Moser blev gift på Lille Edalgave i juni 1935. De to piger forrest kender vi ikke. Den ældre dame i stolen er Miriams mormoder. De øvrige er fra venstre: Svend Hansen, karl på gården, Ole Sivertsen, Miriams moder, Lars Peder Sivertsen, Heinz' moder, Miriam, Heinz' fader, Heinz, fru Sivertsen, den sidste person kender vi ikke.
(Ole Sivertsen)*

en guitar under armen: »I må hellere finde nogle penge frem; det er vist en Frelserpige, der vil synge for os«. Det var det ikke. Det var Miriam Kaufmann, gårdens nye jødiske landvæsenselev. Sammen med sin tilkommende mand, Heinz Moser (de blev gift på Lille Edelgave), blev hun hos familien Sivertsen til afrejsen til Palæstina i foråret 1936. Miriam var ikke den første. Allerede i oktober 1933 var Salomon Berger og Fenja Rose kommet til Lille Edelgave, og året efter kom Samuel Leisner.

Billedet af de unge jødiske landvæsenselever i Herringløse slutter hos Oluf Olsen, som formentlig nåede at have fire elever på gården; men som så mange andre steder hørte kontakten, mellem familien og de unge jøder i Palæstina, op efter en årrække.

»Centrum Roskilde«

Det står fast, at eleverne samledes i geografiske områder, såkaldte »centre«. Typisk mødtes man på skift hos hinanden en søndag eftermiddag, hvor man i fællesskab forberedte sig til det fremtidige liv i Palæstina.

Roskilde betragtedes som et sådant centrum, og i det første år mødtes de unge jøder på skift på de enkelte gårde omkring Roskilde. Vi ved, at disse møder betød meget for de unge. Flere beretninger fortæller om grundig forberedelse hos den chavarim, hvor mødet skulle holdes, og om lange cykelture for at kunne være sammen blot et par timer.

Som regel gav disse møder ingen problemer på gårdene. Værtsfolkene stillede beredvilligt lokaler til rådighed for de unge, og en lang søndag eftermiddag summede gården af uforståelige hebræiske brokker. Kun når folkestuen blev invaderet, kunne karlene på gården knurre over at måtte forvises til deres kammer.

Således forløb møderne uden de store problemer, men en tilfældighed i efteråret 1933 skulle give »Centrum Roskilde« sit helt eget mødested.

Målet var Palæstina. Fenja og Salo Berger med deres datter i Palæstina 1946.
(Ole Sivertsen)

Willy Gutfreund ved "Hytten" i 1933.
(Solveig Karlsson)

Oscar Christiansen fotograferet ved Fattiggården i Bredgade i 1930'erne. Den unge mand ligner Willy Gutfreund, men vi ved ikke, om det er ham.
(Oscar Nielsen)

Bredgade 17.

En række gårde på Veddelev- og Himmelevvegnen havde også jødiske landvæsenselever.

På gartneriet »Hytten«, som lå ved Risø, arbejdede den unge tysker Willy Gutfreund hos gartner Peter Mogensen. Gutfreund var kommet til Veddelev i august måned 1933. Rosh Hashana, det jødiske nytår, falder i september måned, og som det var almindeligt for disse første elever, skulle Willy til København for at holde nytår hos en jødisk familie, der havde tilbudt at åbne deres hjem for de unge elever.

Willy Gutfreund fortæller:

..»Vi havde ikke mange penge, så den almindeligste måde at rejse på var at tage den på stop.

Halvvejs mod Roskilde standse- de en ældre herre bilen og tog mig op. Han spurgte mig, hvem jeg var, og da han hørte, at jeg var jøde fra Tyskland, inviterede han mig hjem. Han hed Christiansen og var bestyrer på Fattiggården i Bredgade.

Jeg skulle jo til København, så Christiansen ringede til dommer Davidsen, der var jøde og vistnok skulle være sammen med sin broder i København. Jeg kørte med Davidsen, tilbragte helligdagene hos familien Fränkel og rejste så hjem til Roskilde.

Nogle dage senere fulgte jeg familien Christiansens opfordring til at besøge dem igen..«.

*Hechaluzelever til møde i Fattiggården i Bredgade 17. Midt i billedet ses Charlotte Olsen (med briller).
(Oscar Nielsen)*

Bredgade 17 i dag. Kun den ene halvdel af den gamle fattiggård er bevaret; den huser politiets Hittogodskontor.

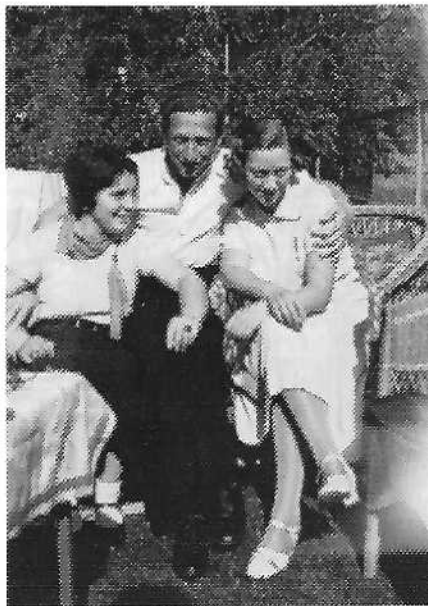
Dette skulle blive starten på et livslangt venskab mellem familien Christiansen og de unge landvæsenselever. Oscar Christiansen stillede Fattiggårdens lokaler til rådighed for de unges møder, og fra da af og i hvert fald til først i 1940'erne blev Fattiggården mødestedet for »Centrum Roskilde«.

Dommer Davidsen holdt også kontakten ved lige med Willy Gutfreund, og i hans hjem på Klostervang samledes de unge jøder i en periode fast hver lørdag aften til studiekreds om Palæstina.

Oscar Christiansen døde i 1937, hvorefter familien forlod embedsboligen på Fattiggården. Imidlertid fortsatte Christiansens datter Ebba, som var lærerinde, arbejdet for de unge jøder sammen med en anden lærerinde,

David Peterseil (til venstre), Charlotte Olsen og David Leisner. David Leisner arbejdede på Fyrregården i Øde Hastrup.
(David Zur)

Ebba Christiansen (til højre) sammen med Salomon Berger og Fenja Rose i 1933.
(Oscar Nielsen)

Charlotte Olsen. Hvad Ebba Christiansen og Charlotte Olsen har betydet for de unge jødiske elever er ikke muligt at gøre op, men i næsten alle beretninger fra de tidlige jødiske elever på Roskildeegnen, fremhæves den enestående hjælp de to lærerinder ydede de unge jøder.

Det står uklart hvilke lokaliteter, man anvendte til møderne på Fattiggården. Meget tyder på, at man i begyndelsen holdt til i Christiansens private lejlighed, for senere at rykke ud i Fattiggårdens øvrige lokaler,

David Peterseil Kom herled
 fra Berlin 14 Marts 34 for at
 lære dansk Landbrug, og har været
 her til først September 1935 som
 Elev, hvorfor han nu forlader
 Pladsen, for at rejse til Palastum.
 David har i Landet været en meget
 dansk og flejsloftig, sømme, klog og
 berømt ung Mand, som
 gerne vil gøre alt sit
 Tilfælde, således at jeg har
 været meget glad for at have
 ham, og jeg gerne vil ønske
 ham alt Held og Lykke i alt
 fremtiden. David Maglebygaard 14.5.35
 E. Lyngby Proprietær

1935

David Peterseils anbefaling fra proprietær Lyngby i Stærkende.
 (David Zur)

efterhånden som dens funktion som fattiggård klingede af. Ved større møder flyttede man til det forhenværende hospital, som ligger bag Bredgade 17, og vi ved med sikkerhed, at der her, formentlig midt i 30'erne, blev holdt et seminar for Hechaluz i Danmark, som krævede en større indkvartering rundt om i byen, hvor skoler og private hjem blev åbnet for de unge jøder.³

»Hechaluz« betyder »pionererne«

Det var aktive og målrettede folk, disse unge jøder.

Møderne og diskussionerne var mange, for bag det daglige arbejde rundt

om på gårdene holdt man sig målet for øje: Det var Palæstina, det gjaldt, og tilsyneladende blev der ikke på noget tidspunkt firet på den zionistiske idé.

Således finder vi i oktober 1934 den nævnte Horst Friedländer og David Peterseil til Hechaluzmøde i Berlin. David Peterseil var kommet til Maglehøjgaard ved Stærkende hos proprietær Lyngby i marts 1934. I det år, Peterseil arbejdede i Stærkende, var han i en periode tilknyttet Hechaluzsekretariatet i Nørregade i København. David Peterseil rejste til Palæstina i maj 1935, hvortil han ankom i juli måned. Fem år senere meldte han sig til den engelske hær, hvor han gjorde tjeneste i »Det jødiske Regiment«, til krigen sluttede i 1945. Horst Friedländer var kommet til Danmark i 1934 fra Berlin. Han arbejdede i Nordsjælland, og var, som Peterseil, tilknyttet Hechaluzbevægelsens danske sekretariat. I den egenskab besøgte han med mellemrum centret i Roskilde. Horst Friedländer forlod Danmark i 1936. Begge bor i dag i Israel.

Det vil vel være rimeligt til slut i dette afsnit at spørge til disse unges baggrund. Faktisk kender vi noget til den, og her tegner sig et billede af børn oftest fra velstillede hjem, veluddannede (de fleste lærte sig dansk på et par måneder), men aldeles uvant med arbejdet på en bondegård. For mange af dem blev opholdet i Danmark en voldsom, ofte smertefuld, omstillingsproces. Men bag alle vanskelighederne beskriver mange opholdet hos den danske familie, som en af de lykkeligste oplevelser i deres liv.